

"מעלת הסליחות"

[ראה גם חודש אלול]

חלק א: הבסיס

סליחות:

סליחות הוא שם כולל למגוון קטעי פסוקים, תפילה ופיוטים, שיש בהם מוטיבים של הבעת חרטה, קינה על החורבן ותפילה לגאולה, הנאמרים בחודש אלול, בעשרת ימי תשובה וגם, לפי כמה מנהגים, בימי תענית ציבור.

בעיקר חוזרת בהם הבקשה לסליחה ולמחילה. בדרך כלל, נושאות הסליחות אופי אישי ותוכנן הוא אפסות האדם מול בוראו ובקשת מחילה פרטית

הסליחות מורכבות מקטעי פיוט, וידוי, פסוקים ומאמירת שלוש עשרה מידות. קטעי הפיוט נכתבו בימי הביניים. בין כותביהם נמצאים רבנים מפורסמים כרבנו גרשום, רש"י, רבי שלמה אבן גבירול, רבי אלעזר מוורמס, רבי שלמה הבבלי ועוד.

למרות שסדר הסליחות אינו כולל תפילת עמידה, הוא נתפש, מבחינה מסוימת, כתפילה בפני עצמה. כך, למשל, הוא נפתח באמירת "אשרי", בסופו נערכת נפילת אפיים, ולאחריו נאמר קדיש

מנהגי ה"סליחות" בתקופת הגאונים:

כבר בתקופת הגאונים מקובל היה להשכים באשמורת הבוקר לאמירת "הסליחות" ותחנונים בימים אלו.

ר' כוהן צדק גאון (סורא, המאה השמינית) כותב:

"מנהג בשתי הישיבות (סורא ופומבדיתא) לומר תחנונים בעשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים. משכימים בכל יום לבית הכנסת לפני מועד השחר ומבקשים רחמים".

רבנו האי גאון (בגדד, המאה ה-11) כותב:

"מנהגנו לומר תחנונים בעשרת ימים אלו בלבד. ושמענו מקצת מקומות משכימים מראש חודש אלול".

רבנו יצחק גיאט (ספרד, המאה ה-11) כותב:

"ואנו מנהגנו כאלו המשכימים מתחילת חודש אלול".

מהרי"ל (מייסד מנהגי אשכנז אחרי מהר"ם מרוטנבורג, מגנצא, המאה ה-15) כותב:

בכל שנה ושנה, בסוף חודש אלול - ימי סליחות של הימים הנוראים; מתחילין ביום ראשון (באמירת הסליחות) בשבוע שחל בו ראש השנה, ואם חל ר"ה בתחילת השבוע, מקדימים לשבוע שלפני ראש השנה.

מנהגים באמירת הסליחות:

מנהג הספרדים לומר בימים אלה בתוך הקדיש, לפני הקטע "תתקבל", תפילה זו:

"תיענו ותיעתרו ברחמים מן השמים, תקובל צעקתכם, תישמע תפילתכם ברצון וייענה קול עתירתכם, ויקיים בכם מקרא שכתוב (דברים א', י'): 'ד' אלוהי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים, ויברך אתכם כאשר דיבר לכם' "

סליחות בימי קדם:

התפתחות אמירת הסליחות וסידורן, כפי מנהגינו היום, עבר תהליך ממושך של דורות, מימי חז"ל ולאורך ימי הגלות.

במסכת תענית (ט"ו, יא) מובא סדר תעניות:

"סדר תעניות כיצד?"

מוציאין את התיבה לרחובה של עיר, ונותנין אפר מקלה על גבי התיבה ובראש הנשיא ובראש אב לבית דין, וכל אחד ואחד נותן בראשו. הזקן שביניהם אומר דברי כיבושין.

אחינו: לא נאמר באנשי נינוה 'וירא האלוקים את שקם ואת תעניתם, אלא (יונה ג', ו'):

'וירא האלוקים את מעשיהם, כי שבו מדרכם הרעה.

ובקבלה (בדברי הנביאים) הוא אומר (יואל ב', י"ג): 'וקרעו לבבכם ואל בגדיכם'.

ובמסכת מגילה (ל', א')

אמר רב הונא: "מצפרא כינופיא" (מבוקר האסיפה עוסקים בענייני תשובה).

ומסביר שם אביי:

"מצפרא דפלגיה דיומא מעיינינן במילי דמתא"

(מן הבוקר עד חצי היום מעיינים ודנים בענייני העיר).

מפלגיה דיומא לפניא (מחצי היום עד לערב) רבעא דיומא קרא ומפטרי

(רבע היום קוראים בתורה ומפטירים)

ורבעא דיומא בעי רחמי (ורבע יום מבקשים רחמים),

שנאמר: 'ויקראו ספר תורת ד' אלוקיהם

רביעית היום ורביעית היום מתוודים ומשתחוים".

ורש"י מבאר:

"מאספין בני אדם ובודקין ומזהירין,

אם יש בידם עבירה ויחדלו, כדי שתתקבל התענית".

בתקופת הגאונים מצינו שבישיבות סורא ופומבדיתא נהגו לומר סליחות בעשרת ימי תשובה, לפי רב עמרם גאון ורב האי גאון ואחרים בתשובותיהם,

וכן הביא הרמב"ם בהלכות תשובה (ג, הלכה ד): "נהגו כל בית ישראל להרבות בצדקה ובמעשים טובים, ולעסוק במצוות מראש השנה ועד יום הכיפורים יתר מכל השנה, ונהגו כולם לקום בלילה בעשרה ימים אלו ולהתפלל בבתי כנסיות בדברי תחנונים ובכיבושים עד שיאר היום.

הפיוט "אדון הסליחות":

"אדון הסליחות" הוא אחד מפיוטי הסליחות הידועים (שנתחברה להם גם מנגינה).

שמו של מחבר הפיוט אינו ידוע.

הפיוט נכתב בחרוזים, והוא כולל פזמון שורה חוזרת: "חטאנו לפניך רחם עלינו".

"אדון הסליחות" נכתב בשיטת האקרוסטיכון לפי אותיות הא"ב: האותיות הראשונות בכל שורה מצטרפות ל- 22 אותיות הא"ב.

שים לב להזכרת הברית עם האבות (אברהם, יצחק ויעקב) בפיוט.

בס"ד

"מעלת הסליחות"

"אדון הסליחות / בוחן לבבות

גולה עמוקות / דובר צדקות(1)

חטאנו לפניך רחם עלינו.

הדור בנפלאות / ותיק בנחמות

זוכר ברית אבות / חוקר כליות.(2)

חטאנו לפניך רחם עלינו.

טוב ומטיב לבריות(3) / יודע כל נסתרות

כובש עוונות(4) / לובש צדקות

חטאנו לפניך רחם עלינו.

פועל ישועות / צופה עתידות

קורא הדורות / רוכב ערבות(5)

שומע תפילות / תמים דעות(6)

חטאנו לפניך רחם עלינו."

פירוש:

{(1) גולה עמוקות: יודע דברים עמוקים, נסתרים (על-פי איוב יב, 23)}

דובר צדקות: מדבר דברי אמת ומקיים את הבטחתו (על-פי ישעיהו סג, 1).

(2) חוקר כליות: חוקר ובוהן את מחשבותיו הנסתרות של האדם. בעת העתיקה האמינו, שהמחשבות והמצפון של האדם נמצאים בכליות.

(3) לבריות: לאנשים. ברייה = אדם.

(4) כובש עוונות: סולח על העוונות, החטאים.

בס"ד

"מעלת הסליחות"

(5) קורא הדורות: יודע מה יקרה בדורות הבאים - וכאילו קורא לכל דור לבוא בזמן המיועד לו (על-פי ישעיהו מא, 4).

רוכב ערבות: רוכב על עננים (על-פי תהלים סח, 5).

(6) תמים דעות: דעותיו תמימות, שלימות ונכונות.

***

חלק ב: מאמרים / שיחות

מאמר א:

מנהג אמירת סליחות לישועת הכלל:

מנהג רבים מישראל מימות הגאונים להשכים באשמורת הבוקר בעשרת ימי תשובה לאמירת 'סליחות'. ושלא כמו שרבים חושבים, שמגמת הסליחות היא תפילה פרטית של האדם על חייו האישיים, עיקר הכוונה היא על כלל ישראל: להתעורר לתשובה ולהתחנן לפני ה' שיסלח לנו על חטאינו, וירחם על עמו שנמצא בגלות ובצרה. ואל יביט אל פשעינו וחטאינו, אלא יזכור את הברית שכרת עם אבותינו ועמנו, ויזכור את עקדת יצחק ואת עקדת כל הקדושים שמסרו נפשם על קדושת שמו. ולהתפלל על קיבוץ הגלויות ועל בניין הארץ וירושלים, על בניית בית המקדש והחזרת השכינה לציון. וכך ראוי תמיד ליחיד, שישתף עצמו בתפילתו עם הציבור, וירבה בתפילה על כלל ישראל והשראת השכינה וקידוש שמו יתברך בעולם. ודווקא מתוך כך גם תפילותיו האישיות יתקבלו.

המקור בנביאים:

וכן מצינו שהנביאים עוררו את ישראל בעת צרה להתאסף לצום ותפילה, ולהתחנן לפני ה' שיחוס על עמו וארצו, שנאמר (יואל ב, טו-יח): "תקעו שופר בציון, קדשו צום קראו עצרה. אספו עם, קדשו קהל, קיבצו זקנים, אספו עוללים ויונקי שדיים, יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה. בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים משרתי ה', ויאמרו: חוסה ה' על עמך ואל תתן נחלתך לחרפה למשול במ גויים, למה יאמרו בגויים איה אלוקיהם. ויקנא ה' לארצו ויחמול על עמו".

מנהג ספרדים:

"מעלת הסליחות"

בסוף תקופת הראשונים נתקבל המנהג בקהילות ספרדים לומר סליחות בכל חודש אלול ובעשרת ימי תשובה (שו"ע תקפא, א). וזאת מפני שכל הימים הללו ראויים לתשובה, וכפי שמצינו במשה רבנו שבראש חודש אלול עלה להר סיני לבקש סליחה על ישראל שחטאו בעגל, וביום הכיפורים נענה: "סלחתי כדברייך".

האם חובה לומר סליחות:

אף שלא תקנו הראשונים לומר סליחות כחובה, כך הוא מנהג ישראל. אמנם מי שהקימה לסליחות קשה לו, אינו חייב לקום לסליחות בחודש אלול. ובעשרת ימי תשובה ישתדל להקפיד יותר לומר סליחות, מפני שימים אלו מסוגלים יותר לתשובה וכפרה (עיין ר"ה יח, א; רמב"ם תשובה ב, ו).

סליחות מול עייפות בעבודה ובלימוד:

מי שאינו יכול לישון מוקדם, והקימה לסליחות תגרום לו עייפות שבעטייה לא יוכל למלא את חובותיו בעבודתו - עדיף שלא יקום לסליחות גם בעשרת ימי תשובה. וישתדל במקום זאת להרבות באמירת תהלים, ואם ירצה יוכל במשך היום לומר את קטעי הסליחות שמותר ליחיד לומר.

ההוראה המקובלת היא שגם תלמיד חכם הרגיל לשקוד על תלמודו, ראוי שיקדיש את הזמן הנדרש לאמירת סליחות (רוקח רט, סדר היום, ברכ"י ושע"ת תקפא, א). וכן נוהגים בכל הישיבות לומר סליחות, למרות שזמן אמירתן הוא על חשבון הלימוד. אמנם מי שהקימה המוקדמת תגרום לו לאובדן זמן לימוד ארוך יותר מאשר משך הזמן המוקדש לסליחות, מפני ששינוי הסדרים יגרום לו אחר כך לחוסר ריכוז בלימודו, מוטב שלא יקום לסליחות.

נוסח הסליחות:

כיוון שלא תקנו חכמים תקנה מפורשת לומר סליחות, ממילא אין לסליחות נוסח מסודר, וכל עדה הוסיפה תחינות ופיוטים משלה. מכל מקום ישנה מסגרת כללית שנוהגת בכל העדות, כמובא בסדר רב עמרם גאון, כאשר אמירת י"ג מידות רחמים היא ליבה של התפילה.

אף שאין לבטל אמירת פיוטים כתקנה קבועה - כאשר זמנם של המתפללים קצר, ידלגו על חלק מהפיוטים ויאמרו את עיקר הסליחות, וישתדלו לומר את הפיוטים שמעוררים יותר לתשובה.

כיוצא בזה, כאשר מחנכים רואים שהתלמידים מתקשים לכוון בכל הסליחות, רשאים להסדיר סדר שבו יוכלו התלמידים לכוון יותר. וכן כאשר יש צורך שבני עדות שונות יתפללו יחד ויתעוררו לכוון

בסליחות, יכולים לסדר להם נוסח משולב, כפי שסידרו הרב אברהם גיסר שליט"א והרב שמואל שפירא שליט"א.

סליחות בימינו כדוגמת תפילת עזרא:

אחר שזכינו לחזות בעיצומו של תהליך קיבוץ הגלויות, עלינו להתעורר ביתר שאת לאמירת סליחות, ולהתחנן לפניו שימשיך לרחם עלינו ולהשיבנו אליו בתשובה שלימה ויגאלנו גאולה שלימה.

בדומה למצבנו עתה, גם בקרב עולי בבל בימי שיבת ציון הראשונה נמצאו בעיות רוחניות קשות, ועל ידי שחזרו בתשובה זכו לבניין בית המקדש השני. וכדברי עזרא הסופר, שעלה מבבל לארץ ומצא שרבים מהיהודים יושבי הארץ לקחו להם נשים נוכריות, וגם יד השרים והסגנים היתה במעל. וכשומעו את הדבר הזה, קרע את בגדיו ומרט את שערו, וכרע על ברכיו ופרש את כפיו והתפלל: "אלוקי, בושתי ונכלמתי להרים - אלוקי - פני אליך. כי עוונותינו רבו למעלה ראש, ואשמתנו גדלה עד לשמים. מימי אבותינו אנחנו באשמה גדולה עד היום הזה. ובעוונותינו ניתנו אנחנו מלכינו כוהנינו ביד מלכי הארצות בחרב בשבי ובביזה ובבושת פנים כהיום הזה. ועתה כמעט היתה תחינה מאת ה' אלוקינו להשאיר לנו פליטה ולתת לנו יתד במקום קדשו, להאיר עינינו - אלוקינו - ולתתנו מחיה מעט בעבדותנו. כי עבדים אנחנו ובעבדותנו לא עזבנו אלוקינו, ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס לתת לנו מחיה לרומם את בית אלוקינו ולהעמיד את חורבותיו ולתת לנו גדר ביהודה ובירושלים. ועתה מה נאמר אלוקינו אחרי זאת, כי עזבנו מצוותיך... ואחרי כל הבא עלינו במעשינו הרעים ובאשמתנו הגדולה, כי אתה אלוקינו חשכת למטה מעוונותינו ונתת לנו פליטה כזאת. הנשוב להפר מצוותיך ולהתחתן בעמי התועבות האלה?! הלא תאנף בנו עד כלה, לאין שארית ופליטה! ה' אלוקי ישראל, צדיק אתה כי נשארנו פליטה כהיום הזה, הננו לפניך באשמתנו, כי אין לעמוד לפניך על זאת" (עזרא ט, ג-טו).

צערו וצומו ותפילתו של עזרא עוררו את העם לשוב בתשובה, ובזכות זאת נבנה בית המקדש השני והתקיים מאות שנים. אמנם כיוון שהתשובה לא היתה שלימה, שכן רבים מישראל נשארו בגלות בבל ולא עלו לארץ, לא חזרה השכינה לשרות בבית המקדש השני כפי שהיה בראשון, עד שגם הוא חרב בעוונות.

האם גם בימינו אפשר לומר את נוסח הסליחות?

ואמנם יש בנוסח הסליחות משפטים שמתאימים לתקופת הגלות, ויש שמתקשים להזדהות עם תוכנם. ויש טוענים שאף יש צד של שקר באמירתם כיום.

"מעלת הסליחות"

אולם כאשר נראה את עם ישראל כעם אחד שחי בכל דורותיו, כשכל אחד ואחד מאיתנו מקושר ממש לכל היהודים שחיו בכל הדורות ובכל הארצות, הרי שגם כל אחד ואחד מאיתנו היה ממש עם כל היהודים בכל הגלויות ובכל הצרות הנוראות. עימהם סבלנו השפלות קשות, עד שכמעט אבדה תקוותנו. עם הקדושים והמעונים היינו בכל גזירות השמד, במסעות הצלב ובמרתפי האינקוויזיציה, ברציחות המוסלמים ובמאורעות ת"ח ות"ט, והאחרון והנורא מכל - בשואה האיומה, שעוד לא עברו שבעים שנה מאז שנסתיימה, ועדיין חיים איתנו מאות אלפים של ניצולים שעברו את מחנות ההשמדה והגטאות. ואיך נהיה שאננים לומר שתחנוני הסליחות אינם מתאימים לנו, כאשר העולם עדיין מלא ברשעים שמכריזים בגלוי על שאיפתם להמשיך את מלאכתם של הנאצים. ועל כן אפשר לומר את כל נוסח הסליחות מתוך הזדהות נפשית עמוקה.

***

מאמר ב:**פתיחת הסליחות:**

אמש התחלנו לומר סליחות. לפני שהתחלנו לומר את הסליחות עצמן פתחנו את הדברים בשרשרת פסוקים, ויש צורך לעשות קצת סדר בפסוקים ולהבין את משמעותם. אנחנו פותחים בשרשרת של פסוקים שסובבים סביב המילה 'לבוא': "שִׁמְעֵ תְּפִלָּה עֲדִיךָ כָּל בְּשָׂר יְבֹאוּ", "יְבֹאוּ כָּל בְּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנֶיךָ", "יְבֹאוּ וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לְפָנֶיךָ ה'", "נְבוֹאָה לְמִשְׁכַּנְתּוֹ", "בֹּאוּ שְׁעָרָיו בְּתוֹדָה", "נְבוֹאוּ בֵּיתְךָ נִשְׁתַּחֲוֶה אֶל הַיְיָ כְּקִדְשֶׁךָ". אם כן הקריאה הראשונה היא - לצאת מהשגרה, כי זה כוחה של התשובה לבוא ולהתקרב אל ה'.

ולאחר שאנחנו מתקרבים לה' בא הביטוי של השתחויה, השתחויה - היא ביטול הישות לפני הרוממות הא-לוהית ולכן נראה קבוצה שנייה של פסוקים שמדברת על 'רוממות ה': "וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לְהַלֵּל וּלְגַדֵּל", "רוֹמְמוֹ ה' אֵל-לֵהִינּוּ וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לְהַר קְדִשׁוֹ", "הִשְׁתַּחֲוּוּ לַה' בְּהַדְרַת קִדְשׁוֹ", "נִשְׁתַּחֲוֶה אֶל הַיְיָ כְּקִדְשֶׁךָ". מנינו סדרה שלמה של השתחויות וזהו ביטול הישות לקראת הא-לוהים.

לאחר מכן אנו באים ורואים את גדולתו של ה' ומבינים לפני מי אנו מתבטלים זה לא בשר ודם, זה לא מעשה אנושי: "מִי כְמוֹךָ חֲסִין יְ-ה'", "כִּי מִי בְּשִׁחַק יַעֲרֹךְ לֵה'", "כִּי גְדוֹל אַתָּה וְעֲשֵׂה נִפְלְאוֹת", "כִּי גְדוֹל מֵעַל שָׁמַיִם חֲסִדֶךָ", "כִּי גְדוֹל ה' וּמְהֻלָּל מְאֹד", "כִּי אֵל-גְדוֹל ה' וּמְלֶכֶת גְדוֹל עַל כָּל-אֵלֹהִים", "אֲשֶׁר מִי אֵל-בְּשָׁמַיִם וּבְאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיךָ וְכַגְבוּרֹתֶךָ". אנו רואים את הרוממות הא-לוהית ואת הגדולה שכדאי להתקרב אליה להשתחוות לפני ולחננע ואנחנו מתארים את הא-לוהים בגבורתו ובמעשיו

"מעלת הסליחות"

הגדולים: "מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה", "מאיז כמות ה' גדול אתה וגדול שמך בגבורה", "לך יום אף לך לילה", "מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו". אם כן קבוצה נוספת של פסוקים סביב הגדולה והגבורה הא-לוהית.

אחרי שהתנשאנו להכיר את גדולתו של ה' אנו מסוגלים לפתוח בשיחה ישירה ואינטימית. ביטלנו את היישות, באנו אליו, השתחווינו לפניו, ראינו את גדלותו וגבורתו ואז באה שיחה ישירה עם הא-לוהים: "אתה הצבתי כל גבולות ארץ", "אתה רצצת ראשי לניתן", "אתה בקצת מענן ונחל אתה הובשת נהרות איתן", "אתה פוררת בענף ים", "אתה מושל בגאות הים". שורה של פסוקים שמושא פנייתם הוא 'אתה' שנוכחנו לבוא ולהיפגש 'איתך' באופן ישיר, כמו שבכל ברכה אנו מבקשים - 'ברוך אתה ה' לראות את המציאות הא-לוהית קרובה אלינו "כי קרוב אליך הדבר מאד כפיך ובלבבך לעשותו" (דברים ל, יד).

והסיכום: "אשר יתדו נמתיק סוד בבית א-להים נהלך ברגש", "אשר לו הים והוא עשהו", "אשר בידו נפש כל חי", "הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך". אלה הם הפסוקים המסיימים והמסכמים את כל מה שאמרנו כאן. מה התברר לנו? לא אמרנו גיבוב של פסוקים ללא סדר וללא היגיון סדרת הפסוקים של פתיחת הסליחות בנויה להפליא - עלינו לבוא לפני ה', להשתחוות לפניו לראות את גדלותו וגבורתו להיפגש עמו כנוכח - 'אתה', לדעת שה' קרוב אלינו מאוד, ומכאן המסקנה - לבקש מלפניו את הרחמים והסליחות "הנשמה לך והגוף פעלך - חוסה על עמלך".

***

מאמר ג:**מעלת אמירת הסליחות.**

אמירת הסליחות היא עניין גדול. ההלכה הראשונה בשולחן ערוך בהלכות ראש השנה (או"ח תקפ"א א') "נוהגים לקום באשמורת לומר סליחות ותחנונים מראש חדש אלול ואילך עד יום הכפורים". ואם תאמר אנחנו עוד לא בראש חודש, אנחנו בערב ראש חודש, אז איך אנחנו אומרים סליחות? התשובה היא כי בראש חודש עצמו לא אומרים סליחות, לכן במקום ראש חודש אנחנו אומרים סליחות עכשיו. ועוד, שבערב ראש חודש עוד לא חייבים לומר סליחות, ואנחנו פשוט פותחים את הדרך לאמירת הסליחות, כיוון שאין לנו לחץ של זמן, יש לנו את כל הלילה. ואנחנו עושים את זה ממש בחצות הלילה, ועושים את זה לאט לאט.

"מעלת הסליחות"

אם אדם יראה בהלכה הזו, למה מרן החמיר? היה יכול להגיד פשוט, נוהגים לומר סליחות מראש חדש אלול עד יום הכיפורים, ואז היה מתיר לנו להגיד את הסליחות אחרי הצהריים. למה לא? הרי בערב ראש חודש עושים כפור קטן ואומרים סליחות אחרי הצהריים, זה לא פסול. בלילה זה פסול, בגלל שלא אומרים י"ג מידות בחצי הראשון של הלילה (שער הכוונות, תפילת ערבית, דרוש א). אבל אחר הצהריים למה לא? או, אם אדם מתפלל בשעה שבע בבקר, אז הוא קם בשש, משש עד שבע אומר סליחות, למה לא? מי שעושה ככה השם יתן לו שכר, אבל זה לא סליחות של מרן. מרן בשולחן ערוך לא כתב ככה, אלא כתב לקום באשמורת להגיד סליחות. סימן שחכמים שידעו ערכם של הסליחות, אמרו לומר אותם בשעת רחמים ורצון, שהקב"ה שט במשך הלילה בח"י אלף עולמות (ע"ז ג' ע"ב). ובסוף הלילה באשמורה האחרונה, מחצות עד עמוד השחר, זה נקרא עת רצון, "וַאֲנִי תְּפַלְּתִי לָךְ ה', עֵת רְצוֹן" (תהלים ס"ט י"ד).

כל אחד בודאי מרגיש, ואם לא מרגיש צריך שירגיש, שקיבל מכתב מבית המשפט. מזמינים אותו לדין בעוד שלושים יום. והדין הזה הוא לא בבית דין של מטה, שיכולים לשחד אותם. והדין שלמטה הוא לא לחיים ולמוות. פה זה דינו של הקב"ה, לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה (אבות ג' א'). והדין הוא לחיים ולמוות, מי יהיה עני ומי יהיה עשיר. היום הזה של ראש השנה הוא יום שקובע את כל הימים. יום שיכול להפוך את האדם מעני לעשיר ומעשיר לעני, ממוות לחיים ומחיים למוות, זה יום שקובע את כל השנה כולה.

חכמים ראו שאי אפשר לו לאדם להתכונן ביום אחד. אני לא יודע מתי תיקנו את הסליחות. בודאי לא מאנשי כנסת הגדולה, שאם כן אז גם אחינו האשכנזים היו אומרים את אותם הסליחות, כמו שהם אומרים שחרית מנחה ערבית, כל עם ישראל יש להם אותה תקנה. אז כנראה זה משהו יותר מאוחר. לכן גם הנוסח של הסליחות שונה, וגם הזמן, העיתוי, שונה. כנראה שתקנת אמירת הסליחות מראש חודש אלול עד יום הכיפורים היא אולי מהתקופה של הגאונים והלאה. בודאי מנהג קדום. אז מה ראו לתקן דווקא באשמורת הבקר? כשאדם עומד למשפט, הדבר הראשון שהוא צריך לעשות זה לקחת סגור. ואם הוא יודע שבאמת, לא משנה איזה סגור הוא יעמיד, הוא באמת עשה את הדבר שבו מאשימים אותו, אז הוא מכין דיבורים יפים. מבקש רחמים מהשופט, אומר לו אני מרים ידיים. חטאתי, עויתי, פשעתי, תרחם עלי. אם לא בזכותי, למען זה למען זה.

באמירת הסליחות, חכמים צפו וראו שהאדם לא יכול להתעורר ביום אחד. אומרת הגמרא (ברכות כ' ע"א), מה בין דורות ראשונים לאחרונים? שרב יהודה שהיה בדורות הראשונים של האמוראים היה רק חולץ את הנעל בשביל להתפלל אתי מטרא, היה יורד הגשם. ואנחנו הדורות האחרונים, מטיחים את ראשנו עד סוף היום עד שיורד גשם. ככה אמרו בגמרא. אז מה רואים? שלהם היה רגש עצום לקב"ה.

"מעלת הסליחות"

רק הוא מתחיל להוריד את הנעלים הלב שלו מתחיל לבכות כבר, רק מתחיל לבקש אומר לו הקב"ה תקח גשם. רק, עד כאן, אל תמשיך. כלומר היה להם לב, שעל המקום רק שומעים את השופרות, מתחילים לצעוק, מתחילים לבכות, זוכים בדין.

אבל אנחנו, אם נבוא להתעורר רק ביום ראש השנה, לא נוכל להתעורר כלל. אנחנו יכולים לקנות לראש השנה אולי שופר חדש, לקנות חליפה חדשה, עניבה חדשה, כובע, נעליים. זה אנחנו יודעים טוב טוב לעשות. אבל לעשות תשובה ביום אחד ולהתהפך לגמרי מי יכול? אז חכמים ראו את החולשה של הדורות ואמרו בא נתקן להם חודש שלם של הכנה. והחודש הזה של הכנה, אולי ואולי, הוא ממש בורח מהידיים. כמה שהאדם מתכנן, כמה שהאדם רוצה לתפוס את אלול, זה קשה מאד.

על כל פנים, חכמים ראו צורך להוסיף עוד שעה של סליחות. אם אדם לא אומר שעה שלימה של סליחות, לא אמר סליחות. סליחות צריך לומר אותם מתון ובכוונה. לעורר את הלב, לבקש רחמים. כלומר, למה הסליחות מכריעות את הכף? בגלל שהן בקשת רחמים.

והסליחות הן מקשה אחת. אתה לא יכול לחלק את הסליחות ולהגיד חצי גם טוב, שלישי גם טוב, רבע גם טוב. אדם בא בסוף הסליחות, במקום לקחת את הספר לקרוא מהתחלה, הוא מצטרף איפה שנמצאים. חושב שאיפה שיש תחנה הוא יכול להכנס. עיקר הסליחות זה י"ג מידות של רחמים, ובסליחות יש י"ג מידות של רחמים ארבעה פעמים, בין האלפ"א ביתו"ת הראשונות, והם נגמרים ברבע השעה הראשונה של הסליחות. לכן מי שלא בא ברבע שעה הראשונה איבד את עיקר הסליחות. חכמים ראו את העניין, מה שאדם עלול לחשוב שהעיקר זה להגיד סליחות, אז כמה שאני יכול אני אגיד. לכן תיקנו את הנוסח הזה.

הסליחות הם לא דברים פשוטים. הסליחות, אף על פי שהן תפילה, הן נחשבות לאדם כלימוד תורה. הן מכילות שתיים עשרה אלפא ביתא. שתיים עשרה פעם אנחנו מזכירים את האל"ף בי"ת של התורה. בצורה של אבג"ד מאל"ף עד תי"ו, בצורה של תשר"ק מתי"ו עד אל"ף, בצורה של אתב"ש, בכל מיני צורות. העיקר, אלפא ביתא לימוד התורה. וכך כתב בספר "טור ברקת" לרבי חיים הכהן, טוב בימים האלה של אלול לומר סליחות עם הציבור מללמוד. כלומר, אם האדם אחרי שלומד הוא מתאחר ולא ישן, ואז הוא לא יכול לקום לסליחות, יותר טוב שילמד פחות ויקום לומר סליחות עם הציבור, כי זה המכריע את הכף בשעת הדין. אין לנו ערך למעלה מהתורה, תלמוד תורה כנגד כולם. אז אם ה"טור ברקת" אומר שטוב בימים האלה של אלול לומר סליחות עם הציבור מללמוד, זה סימן שהסליחות זה לימוד תורה. כי אין לנו ערך למעלה מלימוד התורה. אז הסליחות האלה יש להם חשיבות גדולה מאד.

"מעלת הסליחות"

יותר מזה, כתב החיד"א ב"ברכי יוסף" על השולחן ערוך ואומר, ראיתי תלמדי חכמים שעוסקים באסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, בחיבורים, שכותבים פסקים. שאם הם כותבים את הפסק, אין להם לא יום ולא לילה. אם הוא עסוק באיזה סוגיה, לא יוצא ממנה עד הבוקר. אומר החיד"א, ראיתי שבימים האלה של אלול, הם מפסיקים ולומדים בגרסא בשביל לומר סליחות עם הציבור. שכשאתה לומד בגרסא שתיים שלש דפים, גומר אותם, הולך לישון וקם לסליחות. אז רואים כמה הערך של אמירת הסליחות.

והעדות הגדולה ביותר רבינו האר"י. מהרח"ו כותב (שער הכוונות, דרושי ר"ה הקדמה) "ענין הסליחות של בני ספרד באשמורת הבוקר, ליל חדש אלול עד יוה"כ. העיד לי כהר"י סאגי"ש ז"ל, שהוא ראה למורי ז"ל, שהיה אומר מלה במלה עם הצבור". האר"י חי לפני מאות שנים בצפת עיר הקודש. תארו לעצמכם איך היו אומרים סליחות אז, איזה מנגינות, איזה דמעות. והאר"י הוא אשכנזי בכלל, הוא פטור מלומר סליחות מראש חודש אלול עד יוה"כ. הרמ"א פוסק שמנהג בני אשכנז אינו כן. טוב, בימיו עדיין לא היה הרמ"א, אבל ודאי שהיה מנהג שונה. קראו לו רבי יצחק לוריה. ולוריה, זה ודאי שאי אפשר לטעות ולומר שהיה ספרדי. אם היה רבי יצחק הכהן הינו יכולים לומר, כהנים יש בכל עדה ועדה. ועוד מוסיפים לו לוריה אשכנזי. כלומר, אתה לא יכול לטעות. אם כן, באמת זה ככה, בימים נוראים האר"י היה מתפלל בבית כנסת בנוסח אשכנז, והיה אומר אל תטוש תורת אמך. אבל בסליחות היה אומר מילה במילה עם הציבור, אותם הבעלי בתים הספרדים שיושבים שם בבית הכנסת האר"י, והיו מנגנים ואומרים, עננו אלקי אברהם עננו. וככה היה יושב ואומר.

לא חבל על הזמן של האר"י? אין לו מה לעשות? לימוד תורה של האר"י, כמה ערך יש לו! ועוד היחודים של האר"י! מה יש לו לעשות בסליחות? ועוד פטור מהם! הוי אומר, שהאר"י בגודל השגתו ידע ערכה החשוב של אמירת הסליחות. ובאמת, אחרי שהרש"ש הקדוש גילה את הסוד של שתיים עשרה האלפא ביתות, רואים איזה עוצמה שיש לסליחות, בצורה מיוחדת. לכן, אין מה לומר, שאמירת הסליחות רק כשאומר אותה האדם באשמורת הבוקר, היא יכולה להביא את התוצאות הברוכות.

והעיקר שבעיקרים, זה פותח לאדם את הלב. אם בן אדם אומר, אם אני אקום לסליחות אני לא אוכל אחר כך ללמוד, אני לא אוכל לתפקד בעבודה, אני ארדם, מספיק שני וחמישי וכו' וכל מיני "תצדיקי" אתה יכול לעשות מה שאתה רוצה, אבל את ההלכה בשולחן ערוך הפסדת. וההלכה הזו היא קובעת את ראש השנה. אם אתה מקיים אותה, אתה זוכה לראש השנה מתוק, מיתוק כל הדינים. ואם חס ושלום הלכה זו נפגמת, אזי גם ראש השנה נפגם. לכן, כל אחד ואחד, העיקר שבעיקרים, שהוא צריך לאמץ את כוחו להגיד סליחות דוקא באשמורת הבקר. יום אחר יום, ללא פטור, אנשים נשים וטף. גם את הילדים להעיר, ולא להגיד אם הוא יקום הוא לא ילמד בתלמוד תורה. על תדאג, מי שמקיים מצוות השם, השם נתן לו כח עוז ותעצמות ללמוד במשך כל היום. לעורר רחמי שמים על עם הקודש. וכך היה המנהג

"מעלת הסליחות"

מקדמת קדמתא. על תחפש קולות, אל תחפש היתרים איך לא להגיד את הסליחות. מי שמקל לך הוא מקשה עליך, הוא מחמיר עליך. בסוף יהיה חס ושלום ראש השנה קשה, ואתה תסבול כל השנה בגלל שלא אמרת סליחות יום אחד.

לכן, כל אחד היום הזה פותח את הלב שלו על הסליחות. עושה חריש עמוק עמוק בשביל אהבת הסליחות ואמירתם. להתפלל בתוך הסליחות היום שהשם יזכה אותו להגיד את הסליחות בכל יום ויום, ארבעים יום.

הייתי פעם בבת ים בבית כנסת של חכמי לוב. היום לוב בכותרות (באותה עת היו קרבות בלוב, ר"ר). לובים מטריפולי, יהודים ישרים תמימים. הם, יש להם סליחות לא כמונו, יש להם סליחות גם בחול וגם בשבת. באותה שעה שקמים בחול, גם קמים בשבת. גם בג'רבה זה ככה. למה? מג'רבה באו שני חכמים גדולים והלכו ללוב, ונהיו שם הרבנים הראשיים, והעתיקו את כל המנהגים של ג'רבה ללוב. אז ככה הם שווים במנהגים. בכל אופן, אמרתי להם דברי חיזוק על הסליחות. אמר לי אחד, כבוד הרב, לא צריך. אפילו אם יהיה לי ארבעים חום אני לא מפסיד את הסליחות אפילו פעם אחת. אומר, תראה, אצלנו אפילו בשבת אנחנו קמים. אמרתי לו למה? שבת, תנוח, שבת קודש! הוא אומר לי, אם אני ארגיל את הגוף, אפילו בשבת, לא לקום בשעה שתיים בבקר, אז גם ביום חול אני לא אקום. ככה שבת, חול, ארבעים יום קמים באותה שעה.

הכל זה עניין של החלטה. אם אדם מחליט, אז זה לא משנה מתי ישנת, איך ישנת, מצידי שלא תישן. אם אתה רואה שאם תישן לא תקום לך לבית הכנסת מעכשיו. תרדם קצת על הספסל, כשיבואו להגיד סליחות, תתעורר. שים שעון מעורר, שים עוד אחד, ועוד אחד. אבל אין כזה דבר לא להגיד סליחות, ולא להגיד באשמורת. לא בשש בבקר, לא בצהריים. כתוב נוהגים לומר סליחות באשמורת הבקר, שאז זה שעת רחמים ורצון, ואני תפילתי לך ה' עת רצון, אז בואו בחרדת קודש נתחיל בעזרת השם את אמירת הסליחות.

***

מאמר ו:**סליחות**

ששמחה גדולה בקימה לסליחות באשמורת הבוקר. האדם נפגש מחדש עם בוראו אחרי זמן רב שבו הצטברות העבירות, שלו או של אחרים, מנעה מבעד לאור ה' לחדור בקרבו. הרצון לקום לסליחות מקורו בנשמת האדם, השולחת לו מסר בשעת תרדמתו לאמור: מה לך נרדם? קום קרא אל א-לוהיך!

"מעלת הסליחות"

הקריאה אינה מתחילה במחשבה על תיקון החטאים, כי אם בדרישה לצאת מהקטנות: "הקץ לראות שמיו ואת מעשה אצבעותיו, והבט אהלי מרומיו תלויים בזרועותיו וראה כוכבים חותמיו פיתוחי טבעותיו" (ריה"ל, פתיחה לסליחות). מתוך כך מתעורר האדם להיפגש עם הבורא, ומתוך כך להשיג את רוח הקודש: "הקיצותי ואחשב, מי הוא אשר הקיצני? והנה קדוש יושב... וישם באוזני קשב" (ריה"ל, יעירוני רעיוני). רק אחרי הבקיעה של הגדלות בנפש האדם, אנו מורשים להביט גם בשפלות ערכנו ובחטאים המכבידים על זוהר הנשמה: "קום קרא בתחנונים... עמוד כגבר והתגבר להתוודות על חטאים" (פתיחת הסליחות אחרי הקדיש). המהלך הזה של הנפש מתרחש אצל מי שמשותף בסליחות מפתחתם, בשירתו של הלוי "ישן אל תרדם", דרך "יעירוני רעיוני", פרקי התהילים של דוד מלך ישראל, עד הקריאה לוידי שבתחת "בן אדם". מכאן לערך הגדול של ההגעה בזמן לסליחות, מלבד הערך של מציאות המנין של עשרה בפתיחה.

***

חלק ג: סיפורים**סיפור א:**

מדוע ביטל הגר"ע יוסף את מעמד הסליחות?

ב' אלול תשע"א

במשך עשרות שנים בימי חודש אלול עורך מרן הגאון הרב עובדיה יוסף שליט"א מעמד סליחות מרגש ורב רושם בסיום שיעורו הקבוע במוצאי שבת, בהשתתפות מאות משומעי השיעור. ככל שנה גם השנה הגיעו במוצאי שבת מאות משתתפי השיעור מצוידים בסידורי הסליחות, לאמירת הסליחות בסיום השיעור. אולם... בסיום השיעור הודיע מרן לשומעי לקחו כי מעתה הסליחות תתנהלנה בשעות הבוקר בלבד. מדוע?

"יש לשכנים תרעומת שזה מפריע לילדיהם לישון, צריך להתחשב בשני", אמר מרן הראשל"צ, "שכל אחד יאמר את ה'סליחות' בבית-הכנסת שלו, לא נעשה מצווה על חשבון משהו אחר". (יצוין כי רק בעת האחרונה העביר מרן את שיעורו לביהכ"נ שמתחת לדירתו הממוקם בבנין דירות). הרב האריך בחשיבות הסובלנות וההתחשבות בזולת, כשהוא מתבל את דבריו במעשה שמסופר על הרב ישראל מסלנט זצ"ל: פעם אחת ראוהו תלמידיו שהוא נוטל את ידיו במעט מים בצמצום כפי דרישת ההלכה.

"מעלת הסליחות"

שאלוהו תלמידיו: "הרי הגמרא אומרת שיש ליטול הידיים בהרבה מים, ואף יש בזה סגולה לעשירות?", ענה להם הרב: "אני מסתכל מהחלון ורואה את העוזרת כיצד היא מתאמצת לעלות ולרדת בהר, על מנת למלאות את הכדים במים, כיצד אוכל להחמיר במצווה על חשבון העוזרת?". עם זאת, הרב הסביר את מעלת אמירת ה'סליחות' והזכיר לכל הנוכחים שכל אחד מהם צריך לומר את הסליחות "בבית הכנסת שלו".

מדהים! הרב מוותר על מנהגו הקדוש שנהג עם קהל חסידי למעלה מ-50 שנה, והכל כדי שלא לצער את שכניו. נפנים את המסר מהמעשה הנ"ל עלינו להקפיד במשנה זהירות במצוות שבין אדם לחברו, ובימים אלו של תיקון המעשים עלינו לשפר בראש ובראשונה את יחסנו אל הזולת.

***

סיפור ב:

ערב ראש השנה בעיר ברדיצ'וב. האויר ספוג רטט של קדושה. ערב יום הדין היום והלב היהודי עולה על גדותיו: הוא מלא הרהורי תשובה. כל אחד עושה חשבון נפש על השנה שחלפה ומגיע למסקנה עגומה: ה"מאזן" אינו מניח את הדעת כלל וכלל. גרעון גדול בתורה, תפילה ומעשים טובים.

וכיצד תשאלו נוצר "גרעון" זה?

פשוט מאד. פחות מדי למדנו, פחות מדי התפללנו ונתנו צדקה. ולעומת זאת, כמה רכילות ולשון-הרע וכמה עבירות קטנות וגדולות שעברנו עליהן במשך השנה. השם ירחם?...

ביום זה לא חיכו יהודי ברדיצ'וב שהשמש יעיר אותם לסליחות. עם קריאת הגבר קמו חיש מהר ובצעדים מדודים-כבדים יצאו אל הלילה, כדי ללכת למקוה ולטבול בו, למען הטרה לפני הסליחות. בחזרם מהמקוה מצאו את השמש שעובר מכית לבית וקורא ליהודים לקום לעבודת הבורא. אולם, כאמור, לא היה לשמש הרבה לעשות. כי מי זה ישן לו בלילה שכזה?

אורחים רבים נהגו לבוא לברדיצ'וב לימים הנוראים, כדי לשאוב מהאווירה המיוחדת שאפפה את העיר בה חי הצדיק המפורסם רבי לוי יצחק מברדיצ'וב שנהג להמליץ טוב על ישראל בכל עת מצוא. בבואם עתה מהמקוה, בהרגשת טוהר וקדושה, ניגשו אל ביתו של הצדיק, כדי לקבל "שלום" ממנו וללוותו לבית הכנסת לאמירת הסליחות "זכור ברית".

בהכנסם אל בית הצדיק, לא מצאו אותו מיד והדבר היה לפלא. רק לאחר מכן יצא מהמטבח כשבידו סל ובו בקבוק משקה, מיני מלוחים ודברי מאפה.

"מעלת הסליחות"

להשתוממותם של החסידים ממש לא היה גבול. הגעו בעצמכם: בערב ראש השנה לפנות בוקר, כשעומדים ללכת לסליחות, מחזיק הצדיק מברדיצ'וב בידו סל מלא "ממתקים" ... היתכן?

אולם הצדיק לא נתן לסובבים אותו להתפלא הרבה. "הבה ונלך, יהודים" קרא, והחבורה יצאה אל הלילה.

בחוץ שלט עדיין החושך שלטון בלי מיצרים. כוכבים עיפים עודם מנצנצים על הרקיע ורק פה ושם נראה אור קלוש מבעד התריסים המוגפים.

בית הכנסת הגדול היה מואר בשלל אורות. ציבור גדול של יהודים כבר ישב בפנים, אמר תהילים וחיכה לצדיק. אולם הרבי מברדיצ'וב לא נכנס לבית הכנסת. הוא הלך הלאה, הלאה, בצעדים מהירים וחסידיו המשתוממים הולכים אחריו.

לבסוף הגיעה החבורה לקצה העיר, שם נכנסו לבית, וריח בלתי נעים של טבק, יין-שרף וגופות מיוזעים עמד בו. על רצפת האדמה ישנו, זה בצד זה כמו דגים מלוחים, יהודים וגויים שקול נחירתם מסוגל היה לגרש עדר פילים מהמקום...

רבי לוי יצחק ניגש אל אחת הדמויות הישנות, יהודי רזה ומצומק, שעל יהדותו העידו הטלית-קטן שלו והכיפה הגדולה שהיתה על ראשו. הוא העירו ביד עדינה, באמרו לו כי הוא נוחר חזק, והציע לו "להרטיב" את גרונו בטיפת משקה ולהיטיב את לבו במליח ובדבר מאפה. היהודי הסתכל על הצדיק, אך בגלל האפלה לא ראה עם מי הוא מדבר. על כן הוא נתן עליו בקולו הנרגז ואמר לו "חביבי, מה עלה בדעתך? בלי נטילת ידים לקחת משקה? מה אתה שח? איך אפשר לטעום משהו לפני נטילת ידיים, תפילה וברכה? מה אני בעיניך, גוי?..."

רבי לוי יצחק חזר על מעשהו זה עם עוד כמה יהודים וכולם ענו לו בסגנון דומה. לאחר מכן העיר גוי, באמרו לו: "קום איוון ותשתה כוסית יי"ש!"

הגוי, רק הריח את ריח המשקה, קם כהרף עין חטף מידי הצדיק את הכוסית והריקה בלגימה אחת. אחר "גמר" את המליח והמאפה באותה צורה, וכששוכנע שלא מצפה לו יותר, הסתובב על צידו השני והמשיך לנחור.

כן היה גם עם סטיפן וגריגור וכן עם עוד כמה גויים, עד שסלו של הצדיק התרוקן לגמרי. אז הרים רבי לוי יצחק את עיניו השמימה, ואמר: "רבנו של עולם, הבט משמים וראה! יעקב כשקם מהשינה, אינו חושב על צרכי גופו אלא על צרכי נשמתו, הוא אינו אוכל ושותה, עד שאינו נוטל ידיו, מתפלל ומברך. ואילו עשיו חוטף ואוכל, חוטף ושותה, בלי נטילת ידיים, בלי ברכה."

בס"ד

"מעלת הסליחות"

בפנים קורנות פנה הצדיק אל חסידיו ואמר להם: "עתה, יהודים, נלך ל"זכור ברית".

***

סיפור ג:

מה זה סליחות?...

ר' שמואל מונקעס מגדולי חסידיו של אדמו"ר הזקן היה חסיד מיוחד במינו.

לכאורה היה 'ליצן שובב', אולם באמת היה גדול בתורה ועמקן גדול.

באחד ממסעותיו הגיע פעם לכפר קטן בשבת שלפני אמירת סליחות

ולן אצל אחת המשפחות בכפר.

וכשהגיעה שעת הסליחות במוצאי שבת

התכוננו כל בני הבית לצאת לבית הכנסת לאמירת הסליחות.

רק ר' שמואל מונקעס שכב על מיטתו והעמיד פני ישן.

ניגשה בעלת הבית אל בעלה וביקשה ממנו להעיר את האורח הישן.

ניגש בעל הבית אל ר' שמואל ואמר לו:

ר' שמואל, קום בבקשה... ר' מונקעס התעורר... הולכים לסליחות.

אולם ר' שמואל מונקעס המשיך להעמיד פני ישן ואמר בקול עייף ובעיניים עצומות:

סליחות?!... מה פירוש סליחות?!... למה סליחות?!...

בעלת הבית לא יכלה להתאפק וגערה בשמואל מונקעס ואמרה לו:

כל היהודים יודעים מה זה סליחות והולכים לומר סליחות... לא ישנים בזמן סליחות.

אולם שמואל מונקעס בשלו: מה זה סליחות?... מה זה סליחות?...

צעקה האשה ואמרה: יהודי שנראה חסיד ירא שמים ולמדן...

איך אינך יודע מה זה סליחות?...

"סליחות" זה שקמים באמצע הלילה להתפלל ולהתחנן לפני הקב"ה על פרנסה טובה...

שהפרה תניב חלב... שהאדמה תצמיח תבואה... פירות... ירקות...

פויה! ענה ר' שמואל: זה מה שמעניין אנשים זקנים?...

בשביל זה קמים באמצע הלילה?...

בשביל חלב? ... בשביל ירקות? ... בשביל אוכל?...

אך מיד קם מהמיטה... התיישב מול בעלי הבית

והסביר להם את המשמעות הפנימית העמוקה שבאמירת סליחות,

על הדרגה הגבוהה של בעלי תשובה הנעלית מדרגת צדיקים גמורים,

על הנשמה ששבה למקורה ושורשה על ידי התשובה,

על הנחת רוח שיש לקב"ה מבעלי תשובה ("למעשה ידיך תכסוף").

לאחר ההסבר הזדרז לצאת עם בעל הבית לבית הכנסת

ואמר את הסליחות בחרדת קודש ובכוונה עצומה.